

САМОЙЛОВА Ю. Р.,

аспірант

(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

УДК 347.122(477)

**ВИЗНАННЯ НЕЗАКОННИМ РІШЕННЯ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ ВЛАДИ АУТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ,
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ЇХНІХ ПОСАДОВИХ
ТА СЛУЖБОВИХ ОСІБ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ**

На основі аналізу чинного національного законодавства, що регулює способи захисту порушених прав фізичних та юридичних осіб, та практики Європейського суду з прав людини досліджуються: проблема термінологічного плюралізму такого способу захисту прав фізичних та юридичних осіб, як визнання незаконним рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб та, відповідно, правових наслідків такого визнання; достатність визнання незаконним рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб для забезпечення ефективного захисту майнових прав.

Ключові слова: *спосіб захисту, незаконне рішення, нечинне рішення, протиправне рішення, неправомірність дій, види способів захисту.*

На основе анализа действующего национального законодательства, регулирующего способы защиты нарушенных прав физических и юридических лиц, и практики Европейского суда по правам человека исследуются: проблема терминологического плюрализма такого способа защиты прав физических и юридических лиц, как признание незаконным решения, действий или бездействия органа государственной власти, органа власти Автономной Республики Крым, органа местного самоуправления, их должностных и служебных лиц и, соответственно, правовых последствий такого признания; достаточность признания незаконным решения, действий или бездействия органа государственной власти, органа власти Автономной Республики Крым, органа местного самоуправления, их должностных и служебных лиц для обеспечения эффективной защиты имущественных прав.

Ключевые слова: *способ защиты, незаконное решение, недействительное решение, противоправное решение, неправомерность действий, виды способов защиты.*

Based on the analysis of current national legislation governing how to protect the violated rights of natural and legal persons and of the European Court of Human Rights investigated: the problem of terminological pluralism of this method of protecting the rights of individuals and entities in recognition of the illegal decision of the state authorities, authorities of the Autonomous Republic of Crimea, local authorities and in accordance with the legal consequences of such recognition; sufficiency recognition of the illegal decision of the state authorities, authorities of the Autonomous Republic of Crimea, local government to ensure the effective protection of property rights.

Key words: *method of protection, illegal decisions invalid decision unlawful decision, illegality actions legal consequences, kinds of the method of protection.*

Вступ. Актуальність розгляду питань захисту прав фізичних та юридичних осіб, порушених органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами не викликає сумнівів, адже судовій практиці відомо чимало порушень майнових прав фізичних та юридичних осіб як при здійсненні державного управління, так і при реалізації державної влади в інших її формах. У більшості випадків стосунки посадових та службових осіб зазначених органів та фізичних і юридичних осіб знаходяться у сфері дії адміністративного права, але вони досить часто межують зі сферою дії цивільного права.

Питанню захисту прав фізичних та юридичних осіб присвячено чимало наукових праць, проте вони розглядають лише окремі аспекти цього комплексного і складного в застосуванні питання. Проте порушення прав вказаних суб'єктів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами спостерігається й досі, а тому недоліки у законодавчому врегулюванні зазначеного питання потребують подальшого дослідження.

Статтею Цивільного Кодексу України закріплено право кожної особи на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорування. Поняття «спосіб захисту» є ключовим для інституту захисту цивільних прав та законних інтересів. Для захисту цивільного права в юрисдикційному порядку застосовуються способи захисту цивільних прав, передбачені частиною 2 статті 16 Цивільного Кодексу України. Крім цього, законодавцем зазначено, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом [2].

Цивільний кодекс 1963 року також містив аналогічну норму, яка встановлювала перелік способів захисту цивільних прав. Поряд із способами захисту цивільних прав та інтересів, які не є новими для цивільного законодавства України (зокрема, визнання права, припинення дії, що порушує право, відшкодування збитків), у ч. 2 ст. 16 ЦК України встановлюються і відносно нові способи цивільно-правового захисту. Як самостійний спосіб захисту цивільних прав та інтересів визначено визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Постановка завдання. Мета цієї статті – аналіз чинного національного законодавства та практики Європейського суду з прав людини з метою з'ясування ефективності захисту порушеного права шляхом визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Результати дослідження. Вказаний спосіб захисту цивільних прав характеризується чітко визначеним суб'єктом – заподіювачем шкоди, яким є відповідні державні органи чи їхні посадові і службові особи. Передумовою реалізації вказаного способу захисту є незаконне рішення, незаконні дії чи бездіяльність зазначених органів, їхніх посадових і службових осіб, що призвели до заподіяння шкоди особі. Також відповідно до ст.ст. 1173–1175 ЦК така шкода відшкодовується незалежно від вини цих органів (осіб).

У таких справах суд, по-перше, встановлює невідповідність рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб вимогам закону чи іншим правовим актам, наприклад, рішення, прийняте органом, який не мав на це законних повноважень; по-друге, суд встановлює, чи порушуються суб'єктивні цивільні права й охоронювані законом інтереси фізичної або юридичної особи цим рішенням, дією чи бездіяльністю.

Науковцями висловлювалась думка про те, що цей спосіб захисту прав за своїми правовими наслідками є тотожним визнанню права, оскільки не змінює правовідносин. Нормативні та індивідуальні акти, які не відповідають актам вищої юридичної сили, не можуть установлювати права та обов'язки (крім окремих випадків), тому положення про оспорування актів як способу захисту цивільних прав потрібно розмістити слідом за положенням про визнання права.

Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1, с. 10].

Особливістю цих засобів захисту є те, що застосовуються вони проти органів, наділених владними повноваженнями. Законодавець у ст. 56 Конституції України, ст.ст. 1173–1174 Цивільного кодексу України прямо зазначає незаконність рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їх посадових чи службових осіб.

Аналізуючи норми ЦК України та інших нормативних актів, констатуємо часте паралельне використання термінів «неправомірний» та «незаконний». Так, наприклад, у ст. 1166 ЦК України «Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду» йдеться про майнову шкоду, завдану неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи. У цій же статті зазначено, що шкода, завдана правомірними діями, відшкодовується у випадках, встановлених цим Кодексом та іншим законом. У ст. 1173–1175 ЦК України йдеться про незаконні рішення, дію чи бездіяльність органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, їх посадових або службових осіб, а також про прийняття вищезазначеними органами незаконного нормативно-правового акта, який було скасовано [2, с. 276–277].

У Господарському кодексі України йдеться про незаконні дії або про акти, що суперечать законодавству. Крім цього, в законодавстві по відношенню до рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування вживається також і термін «недійсність», зокрема п. «г» ч. 3 ст. 152 Земельного кодексу України передбачає можливість «визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування».

В Основному Законі вживається термін «нечинність». Так, ч. 3 ст. 57 передбачає, що «закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними». Як наслідок, Конституція України передбачає також механізм визнання законів та деяких інших нормативно-правових актів неконституційними «за рішенням Конституційного Суду України... повністю чи в окремій частині», що має наслідком втрату ними чинності «з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність».

Зазначимо, що в судовій практиці щодо нормативних актів органів державної влади, органів влади АРК або органів місцевого самоврядування вживається також термін «неправомірний», хоча вказаний термін і не використовується в законодавстві при описі способів захисту прав. Можливо, приводом для такої практики є вживання терміну «протиправний» для характеристики певних дій суб'єктів владних повноважень, у т.ч. тих, які пов'язані з виданням певних актів.

Вжитий у законодавстві термін «визнання незаконним» – «таким, що не відповідає акту вищої юридичної сили», сам по собі не дає відповіді на питання про правові наслідки такого визнання: нечинність із моменту ухвалення рішення суду про «незаконність», нечинність із моменту ухвалення акта з якогось іншого моменту (наприклад, із моменту ухвалення акта вищої юридичної сили), констатація вже наявної нечинності (тобто нікчемності). Те саме стосується визнання «нечинним» чи «недійсним» акта. Незрозуміло, чи є це зміною правовідношення на перспективу чи зі зворотним ефектом, із самого початку, чи лише констатацією вже наявної недійсності [7].

Як вказує А.С. Волков, «звичайна констатація факту протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень не може вважатися способом захисту права особи, адже з констатацією такого факту не пов'язуються жодні правові наслідки оспорюваного рішення» [5].

Можна дискутувати щодо того, чи завжди дане твердження є справедливим (проблема здатності простого визначення незаконності акта бути способом захисту буде розглядатися нижче), проте очевидно, що, як мінімум, правові наслідки «визнання» законодавством чітко не визначені й можуть розумітися по-різному (як проста констатація, як анулювання зі зворотною дією чи як скасування на перспективу).

Загалом, вітчизняне законодавство, що стосується досліджуваного питання, побудовано непослідовно, і термінологія, що вживається в різних нормативно-правових актах, істотно відрізняється без належного тлумачення її змісту.

Використання різних термінів, що пов'язані з правовими наслідками незаконних нормативно-правових актів, у т.ч. в контексті їх анулювання, наводить на думку про те, що між ними має бути певна відмінність. Однак систему у вжитій термінології, ґрунтуючись на тексті закону, віднайти практично неможливо.

Закон слід застосовувати і виконувати незалежно від рішення суду. Тому, очевидно, численні положення щодо можливості «визнання актів незаконними», вміщені в чинному законодавстві, навряд чи доцільно тлумачити буквально.

Для однакового розуміння в подальшому пропонується виходити з того, що неправомірними є дії, що суперечать нормам права взагалі, а незаконними – дії, що суперечать нормам закону. Для того, щоб діяльність владних органів уважалася правомірною, вона повинна відповідати не лише законам, а й підзаконним актам, які, у свою чергу, не повинні суперечити законам. Тобто незаконними, на думку автора, є діяння або нормативно-правові акти, які суперечать не лише законам, а й іншим нормативно-правовим актам. Такі діяння можуть мати різноманітні види та форми. Ними можуть бути різні накази, розпорядження, вказівки або інші владні приписи (не має значення, зроблені вони в усній чи в письмовій формі), що підлягають обов'язковому виконанню фізичними та юридичними особами, яким вони адресовані.

Це підтверджується наступними міркуваннями. Стаття 21 ЦК України закріплює, що суд визнає незаконним та скасовує правові акти індивідуальної дії та нормативно-правові акти органу державної влади, органів влади АРК, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, якщо вони суперечать актам цивільного законодавства і порушують цивільні права або інтереси. Актами цивільного законодавства, згідно зі ст. 4 ЦК, є Конституція України, ЦК України, інші закони, які приймаються відповідно до Конституції України та ЦК, акти Президента України, постанови КМУ, а також акти інших органів державної влади, органів влади АРК. Отже, незаконними можуть бути визнані акти органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, якщо вони суперечать законам або підзаконним нормативно-правовим актам.

Переліку незаконних діянь органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, які можуть породжувати зобов'язання, передбаченого ст.ст. 1173-1175 ЦК України, законодавство не містить. Отже, ними можуть бути будь-які дії, акти управління та нормативні акти за умови, що вони прийняті під час здійснення вищезазначеними органами, їх посадовими або службовими особами своїх повноважень.

Щодо питань відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам втручанням органів державної влади, органів АРК, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, діє презумпція, згідно з якою будь-який акт влади визнається законним до моменту його скасування, зокрема і той, яким заподіяно шкоду. Отже, для відшкодування шкоди необхідно визнати акт влади незаконним. У разі, якщо шкода заподіяна внаслідок прийняття органом влади незаконного нормативно-правового акта, вона підлягає відшкодуванню лише в тому випадку, якщо такий нормативно-правовий акт було визнано у відповідному порядку незаконним та скасовано (ст. 1175 ЦК України).

Порушення прав фізичних або юридичних осіб з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових осіб, може бути у формі здійснення незаконних дій (бездіяльності) або видання незаконного акту (нормативного або індивідуального). Нормативними актами органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб можна вважати акти, що мають ознаки владності, тобто юридично обов'язкові для виконання невинзначеним колом суб'єктів і підкріплені примусовою силою держави, а також спрямовані на врегулювання однотипних відносин. Індивідуальні акти – найбільш поширений вид правових актів. Ці акти є розпорядчими, оскільки в них міститься конкретний юридично-владний наказ

щодо або індивідуально визначеного питання, або конкретної особи. Такий поділ актів має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки може впливати на механізм захисту цивільних прав. У той же час індивідуальні акти повинні мати достатню правову силу для того, щоб бути об'єктом застосування. У них повного мірою має проявлятися владний характер діяльності. Більшість індивідуальних актів (документи, довідки, доповідні записки) – це службові документи, орієнтовані на застосування для «внутрішнього користування», тобто для використання в невеликій замкненій системі, конкретному закладі, організації, підприємстві.

Наведене зумовлює необхідність внесення змін до п.10 ч. 2 ст. 16 ЦК України шляхом викладення в наступній редакції: «Визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб», оскільки, на думку автора, термін «протиправність» є ширшим, ніж термін «законність», та передбачає невідповідність рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади, влади АРК, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб не лише законам, а й підзаконним нормативно-правовим актам.

Крім цього, виникає потреба в перегляді необхідності скасування нормативно-правового акту або акту індивідуальної дії органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, оскільки визнання рішення протиправним передбачає, що такий втрачає чинність із моменту його прийняття.

Тому автор вважає доцільним закріплення на законодавчому рівні єдиного правового наслідку визнання рішення органу державної влади, органу влади АРК, органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб протиправним.

Оскільки протиправне рішення органу державної влади, органу влади АРК та органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб не може впливати на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб, автор пропонує застосовувати правові наслідки, аналогічні правовим наслідкам недійсності правочину, визначені ст. 216 ЦК України.

Визнання протиправного акта недійсним може застосовуватися як єдиний засіб захисту, коли для захисту порушеного права фізичної або юридичної особи достатнім є визнання акта недійсним, або поєднуватися із іншими засобами захисту та відповідальності з метою досягнення ефективності.

У свою чергу, О.П. Кулинич, розкриваючи поняття «спосіб захисту», зазначає, що категорія «спосіб захисту» характеризується з точки зору завдань, які він виконує в межах цивільно-правового захисту: поновлення права, усунення спірності правовідносин, припинення, попередження, усунення порушень права, компенсація збитків тощо [6].

Ст. 13 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод закріплює право на ефективний засіб юридичного захисту, формулюючи конвенційну норму наступним чином: «Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження» [3].

Європейський стандарт права людини на ефективний юридичний засіб захисту (яке гарантується ст. 13 Конвенції) передбачає наступний зміст цього права:

1) за загальним правилом людина повинна мати можливість скористатись таким юридичним засобом, за допомогою якого, по-перше, її скарга про ймовірне порушення прав, гарантованих Конвенцією, буде розглянута національним органом по суті, а по-друге, за результатами її розгляду буде призначено відповідний захист права;

2) у разі порушення права на розгляд справи в розумний строк, передбаченого п. 1 ст. 6 Конвенції, заявник повинен мати ефективні юридичні засоби захисту від такого порушення;

3) право на ефективний юридичний засіб захисту вважається порушеним, зокрема, тоді, коли національний судовий орган не захищає порушене право, мотивуючи це тим, що відповідно до внутрішнього законодавства воно не підлягає захисту;

4) порушення права, гарантованого ст. 13 Конвенції, має місце, якщо певна установа чи державний орган приймають рішення, яке неможливо оскаржити;

5) у випадках, коли порушення ще фактично не відбулося, але є реальна загроза, що воно відбудеться і може заподіяти непоправної шкоди, людина повинна мати можливість вдатися до превентивного захисту;

6) ст. 13 Конвенції не вимагає обов'язкового задоволення на національному рівні будь-якої скарги особи, що звертається за захистом свого права (адже може виявитись так, що така скарга є безпідставною).

Характеризуючи положення України в контексті забезпечення права на ефективні засоби захисту, звернемося до Щорічного звіту про результати діяльності Урядового уповноваженого в справах Європейського суду з прав людини, відповідно до якого станом на 2014 рік в ЄС перебуває 13 600 справ проти України, що складає 13,3% від загальної їх кількості та, як наслідок, закріплює за Україною перше місце за обсягом направлених до суду індивідуальних скарг. Для порівняння зазначимо, що станом на 2012 рік Україна займала четверте місце після Росії, Туреччини та Італії за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду.

Наведена динаміка є однозначним свідченням недостатньої розвиненості чи навіть відсутності окремих ефективних внутрішньодержавних захисних механізмів [8].

Деталізуючи дослідження цього питання, слід відзначити, що згідно з офіційною статистикою ЄС щодо порушення положень Конвенції за період 1959 (для України з 11 вересня 1997 року) до 2014 року в Україні кількість справ на предмет недотримання права на ефективні засоби захисту становить 185, що у відсотковому відношенні складає 18,5% від загального їх обсягу. При цьому за їх сукупною чисельністю наша держава посідає п'яте місце з-поміж 47 інших країн після Росії (368), Туреччини (261), Словенії (262) та Греції (190) [9].

Так, рішенням Європейського суду з прав людини в справі «EAST/WESTALLIANCE LIMITED» проти України» від 23.01.2014 р. заявою № 19336/04 встановлено, окрім іншого, порушення ст. 13 Конвенції з боку держави Україна. Згідно з висновками суду стаття 13 Конвенції гарантує на національному рівні доступність засобу юридичного захисту, здатного забезпечувати втілення в життя змісту конвенційних прав і свобод, незалежно від того, в якій формі вони закріплені в національному правовому порядку. Отже, дія статті 13 вимагає надання національного засобу юридичного захисту в спосіб, який забезпечує вирішення по суті поданої за Конвенцією «небезпідставної скарги» та відповідне відшкодування, хоча договірним державам надається певна свобода дій щодо вибору способу, в який вони виконуватимуть свої конвенційні зобов'язання за цим положенням. Межі обов'язків за статтею 13 різняться залежно від характеру скарги заявника відповідно до Конвенції. Незважаючи на це, засоби юридичного захисту, які вимагаються за статтею 13 Конвенції, повинні бути ефективними як у теорії, так і на практиці; використання засобів захисту не повинні невинуватити та необґрунтовано перешкоджати дії чи бездіяльність органів влади держави-відповідача [4].

Слід відзначити, що ст. 13 Конвенції, закріплюючи право людини на ефективний юридичний засіб захисту, встановлює специфічне міжнародно-правове зобов'язання держави надавати особі в межах свого національного правопорядку юридичні засоби захисту права, яке, на думку скаржника, є порушеним (або для порушення якого існує реальна загроза). Вимоги до таких засобів і зміст цього права конкретизуються в прецедентних рішеннях Суду, де зазначена стаття Конвенції застосовується.

Іншими словами, в остаточному підсумку ефективний засіб повинен забезпечити поновлення порушеного права, а в разі неможливості такого поновлення – гарантувати особі можливість отримання відповідного відшкодування. Тим більше, що пріоритет міжнародного договору за наявності колізій із внутрішнім законодавством надає судам України досить широкі повноваження при обранні джерела права для вирішення конкретного спору.

Ефективність оцінюється за фактично досягнутими потрібними результатами, відповідно до поставленої мети цивільно-правового захисту майнових цивільних прав та інтересів, у межах, забезпечуваних призначенням і властивостями цього способу захисту.

Після системного аналізу правових позицій Верховного Суду України, висловлених ним у постановках, можна дійти висновку, що такий спосіб захисту, як визнання незаконними

рішення, дії чи бездіяльності органів державної влади, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб, може бути ефективним лише в разі зaborони реалізації такого рішення.

Розглядаючи через призму змісту європейського стандарту права людини на ефективний юридичний засіб захисту, доходимо висновку, що ефективність досліджуваного засобу захисту залежить також від інших чинників, таких як розгляд справи в розумний строк, можливість оскарження конкретного рішення тощо.

Висновки. Враховуючи наведене, можна стверджувати про те, що закріплення такого засобу захисту цивільних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб судом, як визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб в Цивільному кодексі України, свідчить про розвиток національного законодавства у відповідності до європейського.

Дослідження практики застосування вказаного засобу захисту прав та інтересів дає розуміння того, що не завжди його самостійне застосування є достатнім для забезпечення ефективності та зумовлює необхідність врахування інших чинників.

З метою покращення ефективності функціонування вказаного засобу захисту пропонується викласти ст. 21 ЦК України в такій редакції:

«Стаття 21. Визнання протиправним правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

1. Суд визнає протиправним правовий акт індивідуальної дії, виданий органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим або органом місцевого самоврядування, якщо він суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси.

2. Суд визнає протиправним нормативно-правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, якщо він суперечить актам цивільного законодавства і порушує цивільні права або інтереси».

Доповнити ЦК України статтею 21-1 наступного змісту:

«Стаття 21-1. Правові наслідки визнання судом протиправним правового акта індивідуальної дії або нормативно-правового акта органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

1. Визнаний протиправним правовий акт індивідуальної дії або нормативно-правовий акт органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його протиправністю.

2. Сторони повертаються в первісний стан, який мав місце до прийняття протиправного акту індивідуальної дії або нормативно-правового акту органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

3. Відшкодування завданих особі збитків та моральної шкоди, завданих протиправним актом індивідуальної дії або нормативно-правовим актом органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, здійснюється в порядку, встановленому ст. 1173 -1175 ЦК України».

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 41.

2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11 та № 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–233.

4. Рішення Європейського Суду у справі «EAST/WEST ALLIANCE LIMITED» проти України» від 23.01.2014 р., Заява № 19336/04 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_994/page.

5. Бойко М. Член РСАС Андрій Волков: «Звичайна констатація факту протиправності рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень не може вважатися способом захисту права особи» / М. Бойко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/12164-andriy_volkov_zvichayna_konstataciya_faktu_protipravnosti_ri.html.

6. Кулинич О.П. ПОНЯТТЯ цивільно-правового способу захисту права приватної власності на земельні ділянки / О.П. Кулинич // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4.

7. Пушняк О.В. Визнання нормативно-правового акту нечинним як підстава припинення його чинності / О.В. Пушняк // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 834–841 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2011_1_134.pdf.

8. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/file/43560.pdf>.

9. Статистика звернень до Європейського суду з прав людини країн Європи з 1959 по 2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Documents/Overview_19592014_ENG.pdf.

